

A MAGYAR LGBT SZÖVETSÉG VÉLEMÉNYE A KERETTANTERVEK TERVEZETÉRŐL

2012. október 25.

**magyar lgbt
szövetség**

www.lgbtszovetseg.hu

A Magyar Leszbikus, Meleg, Biszexuális és Transznemű Szövetség és tagszervezetei a Nemzeti Alaptanterv véleményezése¹ után áttekintették a kerettantervek társadalmi vitára bocsátott tervezetét is. Sajnálattal tapasztaltuk, hogy a korábbi véleményünkben felvetett szempontok sem a NAT végleges változatában, sem a kerettantervekben nem jelennek meg, ellentmondva ezzel nemcsak az ország nemzetközi emberi jogi vállalásainak, de az Emberi Erőforrások Minisztériumának saját korábbi álláspontjának is. Üdvözlendő ugyan, hogy a tantervekben általánosságban megjelenik a társadalmi sokszínűség és társadalmi egyenlőtlenségek témája, ugyanakkor súlyos problémának érezzük, hogy szemben számos jelenleg engedélyezett kerettantervvel, a most javasolt kerettantervek egyáltalán nem nevesítik a homoszexualitás témakörét, és általában is figyelmen kívül hagyják a szexuális irányultság és nemi identitás tudományos és erkölcsi kérdéseit.

Korábbi véleményünkben részletesen ismertettük az LMBT témák iskolai tananyagban történő megjelenítésére vonatkozó legfontosabb kutatási eredményeket és áttekintettük a kérdés kapcsán Magyarország számára is kötelező érvényű nemzetközi dokumentumokat, illetve megfontolásra érdemes nemzetközi ajánlásokat. Ezek részletes ismertetésétől most eltekintünk, ugyanakkor ismételten hangsúlyozzuk, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2010. március 31-i ülésén egyhangúlag, Magyarország támogatásával is elfogadott *CM/Rec(2010)5* számú, *a szexuális irányultságon vagy nemi identitáson alapuló diszkrimináció elleni küzdelemről* szóló, tagállamoknak címzett ajánlásának² 32. pontja kifejezetten előírja a szexuális irányultság és nemi identitás témájának tananyagban történő tényszerű megjelenítését. Ennek kapcsán az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2012. augusztus 21-én arról tájékoztatta egyik tagszervezetünket, hogy „[a] Nemzeti Alaptanterv 2012. az etika tantárgy megjelenésével biztosítja a felvetett kérdésekben a tanulók életkori sajátosságainak figyelembevételével melletti ismeretek átadását”. Ennek ellenére e témák a most vitára bocsátott etika és erkölcs tantervekben nem jelennek meg.

Jelen véleményünkben először az LMBT témák iskolai tananyagban történő megjelenítésére vonatkozó, korábbi véleményünk elkészítése óta született legfrissebb kutatási eredményeket ismertetjük, majd tantárgyakhoz kapcsolva tárgyaljuk a legfontosabb átadandó ismereteket, végül a kerettantervhez fűzött szövegszerű módosítási javaslatainkat mutatjuk be.

ÚJ KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Az Európa Tanács fent már idézett ajánlásának magyarországi megvalósulását vizsgáló kutatás keretében a Háttér Társaság a Melegekért egyesület tankönyvkutatást folytatott, amelyben arra kerestek választ: megjelenik-e, és ha igen milyen formában a szexuális irányultság és nemi identitás témája a tankönyvekben.³ A kutatás során összesen 128, a 2011-2012-es tanévre kiadott hivatalos tankönyvjegyzéken szereplő kötet átvizsgálására került sor. A kötetek kiválasztása során azt a szempontot vették figyelembe, hogy a nemzetközi példák és a magyar szakemberek véleménye szerint mely témák tárgyalása során elengedhetetlen a szexuális irányultság és a nemi identitás témájának tárgyalása. A

¹ Lásd A Magyar LMBT Szövetség véleménye a Nemzeti Alaptanterv tervezetéről. 2012. március 5. Elérhető: http://m.cdn.blog.hu/lm/lmbtszovetseg/file/lmbtszov_nat_2012marc.pdf

² Az ajánlás elérhető az Európa Tanács honlapján a <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1606669> címen. A magyar nyelvű fordítás elkészítése a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban folyamatban van.

³ A kutatásról bővebben: <http://www.hatter.hu/programjaink/kutatasok/lmbt-temak-a-koz-es-felsooktatásban>

kutatás azt találta, hogy vizsgált 128 könyv közül 23 említette a szexuális irányultság vagy nemi identitás témáit. A könyvek többsége tehát az olyan témák, mint a holokauszt, az emberi szexualitás vagy társadalmi kisebbségek kapcsán teljesen hallgat a homo- és biszexualitás, valamint a transzneműség és az interszexualitás témájáról. A kutatás jól mutatja, hogy egyértelmű oktatáspolitikai iránymutatás nélkül a szexuális irányultság és nemi identitás kérdései nagy eséllyel kiszorulnak az iskolai tananyagból.

ALAPVETŐ ISMERETEK

Környezetismeret és biológia. A természettudományos irányultságú tárgyak feladata, hogy felhívják a figyelmet arra, hogy a nemi és szexuális sokféleség természeti tény. Bár a szexuális irányultság és nemi identitás kialakulásának pontos folyamata kapcsán nincs tudományos konszenzus, az mindenesetre egyértelműen megállapítható, hogy az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatok mind az állatvilágban, mind valamennyi emberi társadalomban előfordulnak; a tisztán kétpólusú férfi-női kategorizáción túlmutató (interszexuális) anatómia előfordulása pedig jóval gyakoribb, mint azt sokan gondolnák. A közoktatás során a tanulókat meg kell ismertetni a homo- és biszexualitás, a transzszexualitás és az interszexualitás fogalmával mint a biológiai valóság leírására szolgáló fogalmakkal, és az e jelenségeket magyarázó különböző biológiai és más elméletekkel.

Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek. A tananyagban arra is ki kell térnie, hogy a nemi és szexuális sokféleség egyben társadalmi jelenség is. A számarányuknál és korlátozott érdekképviseleti erejükénél fogva kisebbséget alkotó lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek más kisebbségekhez hasonlóan a történelem során gyakran voltak kitéve üldöztetésnek; jogi és társadalmi egyenlőségük a mai magyar társadalomban sem megoldott; gyakoriak a velük szembeni előítéletek és hátrányos megkülönböztetés. A közoktatásban a tanulókkal meg kell ismertetni, hogy a különböző korok és társadalmak miként vélekedtek a homoszexualitás és a transzneműség kérdéseiről, hogyan alakult ki a szexuális irányultságot és a nemi identitást nem bűnnek vagy betegségnek, hanem azokat az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalmának tekintő mai társadalmi hozzáállás. A közoktatás feladata bemutatni az LMBT kisebbség és más, a történelem során üldözött kisebbségek – így pl. a zsidóság, cigányság stb. – sorsa közötti párhuzamokat, az e kisebbségekkel szemben tanúsított hasonló magatartásformákat magyarázó elméleteket.

Erkölcstan, etika. Az erkölcstan és az etika tantárgyak bevezetése lehetővé teszi, hogy a korábbiaknál hangsúlyosabb szerepet kapjon az alapvető értékek és viselkedési normák elsajátítása a tanulókkal. Az iskolának a formális és informális oktatás módszereinek segítségével törekednie kell a világra nyitott, toleráns, a másik embert elfogadó és tisztelő, befogadó szemlélet kialakítására; az alapvető emberi jogok, mint például az egyenlőség és diszkrimináció-mentesség elfogadására. Ezen értékek különös jelentőséggel bírnak az olyan társadalmi csoportok vonatkozásában, mint például az LMBT emberek vagy a roma kisebbség, akiket a mai napig súlyos társadalmi előítéletek sújtanak. Fontos, hogy a társadalmi kisebbségek kapcsán ne csak az etnikai, hanem a szexuális kisebbségek is megjelenjenek; a társadalmi egyenlőtlenségek kapcsán pedig ne csak a vagyoni helyzet, hanem más, az esélyegyenlőséget súlyosan befolyásoló társadalmi viszonyok, így a nemek között egyenlőtlenség, valamint a fogyatékosságon, illetve a szexuális irányultságon vagy nemi identitáson alapuló hátrányos megkülönböztetés is megjelenjen. Az előítéletekkel

szembeni fellépés nem pusztán egy elfogadóbb társadalmi közeg megteremtéséhez szükséges, de elengedhetetlen az LMBT fiatalok számára biztonságos és elfogadó iskolai környezet kialakításához is.

Magyar nyelv és irodalom, ének-zene, művészetek, mozgóképkultúra és médiaismeret.

Az elfogadó beállítódás kialakításában fontos szerepe van az azonos neműek közötti érzelmi-szexuális kapcsolatok irodalmi-művészeti feldolgozásának is. A közoktatás során megtárgyalt irodalmi és képzőművészeti alkotások, filmek során törekedni kell arra, hogy azokban ne kizárólag a heteroszexuális kapcsolatokat ábrázoló alkotások jelenjenek meg; figyelmet kell fordítani a művekben található rejtett vagy kevésbé rejtett utalások feltárására és azok társadalmi kontextusban való értelmezésére. Szintén fontos, hogy az oktatás során megtárgyalt művészek, írók, költők életrajzának feldolgozása során figyelmet kapjon szexuális hovatartozásuk is, ezzel hangsúlyozva az LMBT emberek hozzájárulását a magyar és egyetemes kultúra, valamint a civilizáció eredményeihez. A médiaismeret keretében fokozottan figyelni kell a média egyén- és csoport-formáló szerepére, illetve a média által közvetített sztereotípiák szerepére a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelésében.

Technika, életvitel és gyakorlat. Az alpműveltség, valamint az alapvető értékek és viselkedési normák elsajátítása mellett a közoktatásnak az is feladata, hogy a tanulókkal elsajátíttassa azokat a gyakorlati ismereteket, amelyek révén későbbi életükben felmerülő problémákat, kihívásokat sikeresen tudják kezelni. Az ilyen gyakorlati ismeretek oktatása során figyelmet kell fordítani arra, hogy az általános ismeretek átadása során az LMBT fiatalok is megszólítva érezzék magukat, illetve, hogy az LMBT emberek szempontjából különösen fontos területek megfelelő figyelmet kapjanak. Így például a szexuális nevelés során az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatokra is ki kell térni, nem szerencsés pusztán családtervezetést vagy fogamzásgátlást emlegetni, mert így az LMBT fiatalok nem érzik magukat megszólítva, és nem vonatkoztatják magukra a szexuális úton terjedő betegségek megelőzésére vonatkozó ismereteket. Ehhez hasonlóan a családi életre nevelés során nem lehet pusztán a házasságról beszélni; figyelembe kell venni, hogy a fiatalok egy része nem kíván (vagy az azonos nemű párok esetén jogilag nem tud) házasságot kötni, így a házasság mellett figyelmet kell szentelni az élettársi kapcsolat és a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményének is. A tanulókkal ugyanakkor meg kell ismertetni a hátrányos megkülönböztetés, zaklatás és erőszak elleni fellépésre, valamint a nem hivatalos megváltoztatására vonatkozó alapvető jogi ismereteket is.

MÓDOSÍTÁSI JAVASLATOK⁴

Általános iskola 1-4: Erkölcstan

Cél, hogy a foglalkozások azonos erővel hassanak a különböző szociális és családi körülmények között élő, kulturális és etnikai szempontból eltérő csoportokhoz tartozó gyerekek fejlődésére. 1.o.

⁴ Szövegszerű módosítási javaslatainkat az általános iskolai és a négyosztályos gimnáziumi rendszerre vonatkozó kerettantervekben tüntettük fel, a hat, illetve nyolcosztályos, valamint a szakközépiskolai tantervekben értelemszerűen átvezetendők ezek a módosítások.

Ezért az értékek és a normák megítélése minden korban gyakran képezte *vita és egyeztetés* tárgyát a közösségeken belül – és sokszorosan így van ez napjainkban, amikor a környezet a korábbiaknál kevesebb biztos tájékozódási pontot kínál a fiatalok számára. **Fontos megérteni és elfogadni, hogy az értékek sokfélék, kulturálisan változatosak és változóak, ezért a tanulóknak nyitottá kell válni az övéktől eltérő értékrendek megismerésére és megértésére.** 1.o.

~~Ezzel összhangban vagy ezzel vitatkozva~~ **Ezt felmérve és megértve** kell megpróbálni segítséget nyújtani nekik ahhoz, hogy el tudjanak igazodni az egymásnak sokszor ellentmondó érték tartalmú információk, üzenetek között, illetve hogy választást igénylő helyzetekben lelkiismeretük szavára hallgatva, morálisan helyes döntéseket tudjanak hozni.

Általános iskola 5-8: Bevezetés

Képes felismerni **önmagában és másokban** bizonyos előítéletes magatartásformákat és a sztereotípiák megnyilvánulásait. 2.o.

Tisztában van a nemi szerepek ~~biológiai funkcióival~~, társadalmi **és kulturális hagyományaival összefüggéseivel.** 2.o.

Ismeri a stressz okozta ártalmakat, a civilizációs betegségeket és ezek megelőzésének módját. **Segítséget tud kérni olyan stressz-helyzetekben (pl. családon belüli erőszak, iskolai zaklatás esetén), amelyeket önmaga egyedül nem tud kezelni.** 3.o.

Kialakulóban van kritikai érzéke a médiatartalmak hitelességét illetően. **Felismeri a média által közvetített sztereotípiákat, és megérti ezek befolyását az egyénre és társadalmi csoportokra.** 4.o.

Tud a pozitív és negatív családtervezés különböző lehetőségeiről, **a szexuális úton terjedő betegségek megakadályozásának eszközeiről**, ismeri a művi terhességmegszakítás **folyamatát** és **annak** lelki és fizikai **veszélyeit** **velejáróit.** 2.o.

Általános iskola 5-8: Biológia

Elsődleges és másodlagos nemi jellegek. **Biológiai nem és nemi identitás megkülönböztetése.** 14.o.

A menstruációs ciklus.

Szexuális irányultság, homo- és biszexualitás. 14.o.

Ivarsejt, nemi hormon, elsődleges, másodlagos nemi jelleg, nemi szerv, **nemi identitás**, szexualitás, **homoszexualitás, biszexualitás**, abortusz, fogamzásgátlás, **biztonságosabb szex**, tudatos családtervezés. 15.o.

Általános iskola 5-8: Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek

Hétköznapi Athénban és Spártában. *Gyermekek nevelése, oktatása; **a nők szerepe; az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatok megítélése.***

Erkölcstan: A vallási közösség és vallási intézmény. A nagy világvallások világképe és erkölcsi tanításai. **A homoszexualitás megítélése.** 5.o.

Azoknak az okoknak a tudatosítása, amelyek a pusztító háborúhoz vezettek, és melynek része a népirtás és a holokauszt. **A holokauszt áldozatai: zsidók, romák, homoszexuálisok.** 26.o.

Általános iskola 5-8: Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek

Fogyatékkal élők és hátrányos helyzetűek a társadalomban, e csoportok segítése, önkéntesség.

Szexuális kisebbségek: szexuális irányultság és nemi identitás, az azonos nemű párok alkotta családok. 7.o.

Társadalmi-történelmi problémák felismerése, megfogalmazása. (Pl. a nemzeti **és szexuális kisebbségek, a nők társadalmi helyzetével kapcsolatban.**) 7.o.

Egyes korszakok jellegzetességeinek megragadása és összehasonlítása. (Pl. a nők társadalomban betöltött helyének, **vagy a meleg és leszbikus emberek megítélésének változása a történelemben.**) 7.o.

Általános iskola 5-8: Erkölcstan

Cél, hogy a foglalkozások azonos erővel hassanak a különböző szociális **és családi** körülmények között élő, kulturális és etnikai szempontból eltérő csoportokhoz tartozó gyerekek fejlődésére. 1.o.

Ezért az értékek és a normák megítélése minden korban gyakran képezte *vita és egyeztetés* tárgyát a közösségeken belül – és sokszorosan így van ez napjainkban, amikor a környezet a korábbiaknál kevesebb biztos tájékozódási pontot kínál a fiatalok számára. **Fontos megérteni és elfogadni, hogy az értékek sokfélék, kulturálisan változatosak és változóak, ezért a tanulóknak nyitottá kell válni az övéktől eltérő értékrendek megismerésére és megértésére.** 1.o.

~~Ezzel összhangban vagy ezzel vitatkozva~~ **Ezt felmérve és megértve** kell megpróbálni segítséget nyújtani nekik ahhoz, hogy el tudjanak igazodni az egymásnak sokszor ellentmondó érték tartalmú információk, üzenetek között, illetve hogy választást igénylő helyzetekben lelkiismeretük szavára hallgatva, morálisan helyes döntéseket tudjanak hozni. 2.o.

Az etnikai, **szexuális** és vallási sokszínűség tudatosítása és elfogadtatása, a kisebbségi tanulók esetében ezek identitáselemként való megerősítése. 7.o.

Hogyan lehet és hogyan nem szabad másokkal szemben előnyösebb helyzetbe jutni? **Milyen csoportokat ér hátrányos megkülönböztetés a társadalomban? Mik ennek az okai? Vannak-e az iskolában/osztályban hátrányosan megkülönböztetett tanulók? Hogyan ismerhetjük fel a hátrányos megkülönböztetés jeleit és annak hatásait az adott személyre vagy csoportra? Hogyan segíthetünk?** 8.o.

Népcsoport, vallási közösség, többség, kisebbség, szokás, hagyomány, ünnep, társadalom, vagyon, egyenlőség, egyenlőtlenség, igazságosság, igazságtalanság, **hátrányos**

megkülönböztetés, méltányosság, tisztességes és tisztességtelen előnyserzés, gazdagság, szegénység, szolidaritás, virtuális közösség. 8.o.

Tudatában van annak, hogy az emberek sokfélék, és elfogadja a testi és lelki vonásokban megnyilvánuló sokszínűséget, valamint az etnikai, **szexuális** és kulturális különbségeket. 10.o.

Érzékeli, hogy a társadalom tagjai különféle körülmények között élnek, képes együttérzést mutatni **az elesettek szegénységben, kiszolgáltatottságban élők és a hátrányosan megkülönböztetett, kirekesztett egyének és csoportok iránt, és lehetőségéhez mértén szerepet vállal a rászorulóknak segítségében.** 10.o.

Honnan tudhatja **egy lány és egy fiú, hogy a fiatalok**, hogy egymás iránti vonzódásuk kölcsönös? 13.o.

Milyen családot és milyen otthont szeretnék? **Milyen kapcsolatformában szeretnék élni?** 13.o.

Milyen a jó **házasság párkapcsolat**? 14.o.

Nemi érés, vonzás, taszítás, szerelem, nemi vágy, szexuális kapcsolat, **homoszexualitás, párkapcsolat**, házasság, család, gyerekvállalás, terhesség, prostitúció, pornográfia, szexuális bántalmazás, áldozat. 14.o.

Gimnázium 9-12: Bevezetés

A tanuló képes elhelyezni a magyarság **és a magyarországi etnikai kisebbségek** kultúráját európai kontextusban. Megnevez és felismer magyar **valamint magyarországi etnikai kisebbségekhez tartozó** történelmi személyiségeket, feltalálókat, tudósokat, művészeket, sportolókat, tudatosan benne munkásságuk (egyetemes) jelentősége. 1.o.

Képes felidézni **népi kultúránk a Magyarországon élő népcsoportok kultúráinak** néhány jelentős elemét, jellemzőjét. 2.o.

Ismeri a családtervezési, **fogamzásgátlási és a szexuális úton terjedő betegségek megelőzésére szolgáló** módszerek alkalmazásának módját, ezek előnyeit és kockázatait, tud ezzel kapcsolatban információkat keresni és azokat döntéseiben felhasználni. 2.o.

Tud segítséget kérni, illetve tudja, hová fordulhat krízishelyzetekben. Képes tájékozódni a gyermekszülést és az örökbefogadást érintő kérdésekről. 2.o.

Érti a családnak a társadalomban betöltött szerepét, **értéknek tekinti a családok sokféleségét.** 2.o.

Képes stresszoldó módszereket alkalmazni, választani. **Segítséget tud kérni olyan stressz-helyzetekben (pl. családon belüli erőszak, iskolai zaklatás esetén), amelyeket önmaga egyedül nem tud kezelni.** 3.o.

Képes a média által alkalmazott figyelemfelkeltő eszközöket, képi és hangzó kifejezőeszközöket értelmezni, médiatartalmakat használni, megfelelő kommunikációs stratégiával rendelkezik a nem kívánatos tartalmak elhárítására. **Felismeri a média által**

Közvetített sztereotípiákat és megéri ezek befolyását az egyénre és társadalmi csoportokra. 4.o.

Positív attitűdje alakul ki az emberi jogok teljes körű tisztelete, ideértve az egyenlőség, **az igazságosság, a méltányosság**, a demokrácia, a vallási, **szexuális és** etnikai sokszínűség tiszteletben tartása iránt, törekszik a személyes előítéletek leküzdésére, képes a kompromisszumra. 6.o.

Gimnázium 9-12: Biológia

Kromoszomális, elsődleges és másodlagos nemi jellegek. **Interszexualitás.** 29.o.

A férfi és női ivarsejtek, ivarszervek felépítése, működése, a nemi működések szabályozása. **A szexuális sokféleség biológiai magyarázatai.** 29.o.

Gimnázium 9-12: Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek

A politikai antiszemitizmus megnyilvánulásai megerősödésének és mozgatórugóinak feltárása, veszélyeinek azonosítása, a diszkrimináció elítélése, az ún. fajelmélet és szörnyű következményeinek (pl. elkülönítés, deportálás, megsemmisítés) elutasítása. **A holokauszt áldozatai (zsidók, romák, homoszexuálisok), és az előítéletek továbbélése.** 40.o.

Családformák a mai világban. **A családok sokfélesége.** 53.o.

Kulturális és etnikai kisebbségek Magyarországon.

Szexuális kisebbségek: szexuális irányultság és nemi identitás, az azonos nemű párok alkotta családok. 54.o.

Esélyegyenlőtlenség és hátrányos társadalmi helyzet.

A különböző társadalmi csoportokat (nők, LMBT emberek, romák, zsidók, fogyatékkal élők, idősek, szegények) érő hátrányos megkülönböztetés és kirekesztés formái a történelem során és a mai társadalmakban. 54.o.

Szubkultúra, kortárs csoport, helyi társadalom, civil társadalom, kisebbség, többség, identitás, hátrányos helyzet, **hátrányos megkülönböztetés, kirekesztés,** felelősségvállalás, szolidaritás, önkéntesség. 54.o.

A munkaviszony megszűnése, munkanélküli ellátás, álláskeresési támogatás, visszatérés a foglalkoztatásba.

A hátrányos megkülönböztetés ideológiai alapjai és formái a munkaerőpiacon. Hátrányos helyzetű kisebbségeket (pl. nők, romák, LMBT emberek, fogyatékkal élők) érő diszkrimináció formák a munkahelyen. A munkahelyi diszkrimináció elleni fellépés jogi alapjai és lehetőségei. 57.o.

Legyen képes a nemzet, a **többség és** kisebbségek fogalmának és a helyi társadalom fogalmának szakszerű használatára, tudjon érvelni a társadalmi felelősségvállalás, illetve a szolidaritás fontossága mellett, **valamint a kisebbségi csoportok hátrányos megkülönböztetése és kirekesztése ellen.** 59.o.

Legyen képes munkavállalással összefüggő, a munkaviszonyhoz kapcsolódó adózási, egészség- és társadalombiztosítási kötelezettségek, illetve szolgáltatások rendszerét átlátni. **Tisztában legyen munkavállalói jogaival és a munkavállalókat érő diszkrimináció elleni fellépés jogi lehetőségeivel.** 59.o.

Gimnázium 9-12: Etika

Az előítéletes, kirekesztő, rasszista, **a nőekkel, valamint a szexuális és etnikai** kisebbségekkel szemben elutasító viselkedés gyökereinek feltárása, a társadalmi csoportok közötti együttélés konfliktusainak méltányos kezelésére irányuló igény, illetve az ehhez szükséges attitűdök és ismeretek elmélyítése. 2.o.

Párkapcsolatok. Házasság. Családi élet. Otthonteremtés. Családi szerepek. **Családformák sokszínűsége.** Szülők és gyermekek. A családi élet válságai. 4.o.

Az etnokulturális csoportok, nemzeti és vallási, **valamint a szexuális** kisebbségek, illetve a többségi társadalom közti konfliktusok, az együttélés erkölcsi problémái. 4.o.

Család, felelősség a társainkért, hűség, szeretet, szerelem; erkölcsi érték, erény, boldogság, jellem; törvény, törvénytisztelet, emberiesség, polgári engedetlenség; nemzet, identitás; nacionalizmus, sovinizmus, együttélés, idegengyűlölet, **hátrányos megkülönböztetés, rasszizmus, homofóbia, transzfóbia**, kirekesztés, kisebbség; igazságosság, szolidaritás, önkéntesség. 4.o.

Családtervezés. **Fogamzógátlás. Mesterséges megtermékenyítés, bérnyaság.** 5.o.

Gimnázium 9-12: Technika, életvitel és gyakorlat

Előremutató módon a párkapcsolat, a házasság, **illetve az élettársi kapcsolat,** a gyermekvállalás és a gyermeknevelés kérdéseiben igyekezik támpontokat adni, így szolgálva a majdani családalapítást. 1.o.

A **párkapcsolatok. Az élettársi kapcsolat és a** házasság (a párválasztás szempontjai, a tartós párkapcsolat és a házasság jelentősége, feltételei, a **házastársi tartós pár**kapcsolat ápolása, konfliktuskezelés). Családtípusok, családmodellek. **A családok sokfélesége: többgenerációs családok, egyszülős családok, az azonos neműek alkotta családok.** 2.o.

A család lelki egészsége (stressz, krízishelyzetek orvoslása). **A családon belüli erőszak.** 2.o.